

وضعیت تولید و تجارت مروارید سیاه

فاطمه کاتب

در حال حاضر بیشترین خاویار طبیعی دنیا از ماهیان خاویاری خزر به دست می‌آید. ۹۳ درصد از ذخایر ماهیان خاویاری جهان در این منطقه موجود است و مدیریت حفظ و تکثیر و رهاسازی ماهیان خاویاری دریای خزر نیز با ایران است. ایران به تنهایی حدود ۴۷ درصد سهمیه صادرات خاویار خزر را در بین کشورهای حاشیه در اختیار دارد و پس از آن روسیه، قزاقستان، جمهوری آذربایجان و ترکمنستان به ترتیب بیشترین سهمیه را دارند.

بررسی آمار صادرات خاویار طی ۶ سال گذشته نشان از کاهش صادرات این محصول از ۳۸ تن و ۳۸۷ کیلوگرم در سال ۸۳ به ۴۰۰ کیلوگرم در سال ۸۸ حکایت دارد.

میزان صادرات خاویار در سال ۸۳، ۳۸ تن و ۳۸۷ کیلوگرم به ارزش ۱۹۰ میلیارد ریال و قیمت هر کیلوگرم خاویار حدود پنج میلیون ریال بوده است. این میزان صادرات در سال ۸۴، ۹ تن و ۱۲۴ کیلوگرم به ارزش ۱۱۸ میلیارد ریال و قیمت هر کیلو خاویار بیش از ۱۳ میلیون ریال بوده که میزان صادرات نسبت به سال ۸۳ از نظر وزن و ارزش به ترتیب ۷۶ و ۴۱ درصد کاهش یافته است.

در سال ۸۵ نیز ۹ تن و ۹۸۵ کیلوگرم خاویار به ارزش ۱۲۵ میلیارد ریال صادر شد و قیمت هر کیلو خاویار بیش از ۱۲ میلیون ریال بوده است. این میزان صادرات در سال ۸۵ نسبت به سال ۸۴ از نظر وزن و ارزش به ترتیب ۹ و ۴ درصد افزایش یافته بود. در سال ۸۶ نیز میزان صادرات خاویار از ایران ۶۵۶۸ کیلوگرم به ارزش ۱۳۳ میلیارد ریال بود و هر کیلوی آن بیش از ۲۰ میلیون ریال به فروش می‌رفت.

در سال مزبور صادرات خاویار از نظر وزن و ارزش به ترتیب ۳۳ درصد کاهش و ۴ درصد افزایش یافته بود. در سال ۸۷ میزان صادرات خاویار نسبت به سال ۸۶ از نظر وزن و ارزش به ترتیب ۶۳ و ۳۵ درصد کاهش یافت، در حالی که قیمت هر کیلو خاویار به ۳۷ میلیون ریال افزایش یافته بود. در سال ۸۷ صادرات خاویار بالغ بر ۲ تن و ۳۹۹ کیلوگرم به ارزش ۸۹ میلیارد ریال بود.

آمار حاکی از این است که میزان صادرات خاویار در سال ۸۸ نسبت به سال ۸۷ از نظر وزن و ارزش به ترتیب ۸۵ و ۷۹ درصد کاهش یافته است. در سال ۸۸ صادرات خاویار به طور مستقیم صورت نگرفته و کل خاویار کشور در فروشگاه‌های آزاد شاهد عرضه شده است. طی این سال صادرات این کالا به صورت کالای همراه مسافر صورت گرفته است.

میزان عرضه خاویار در شرکت فروشگاه‌های آزاد شاهد طی سال ۸۸ و ۴ ماه نخست سال ۸۹ بالغ بر ۱۰۰ کیلوگرم بوده است.

در حالی با آزادسازی صادرات خاویار خزر در سال جاری، سهمیه ایران ۸۰۰ کیلوگرم تعیین شد که این رقم در مقایسه با سال ۸۷، ۶۰ درصد کاهش دارد. معاهده تجارت بین‌المللی گونه‌های در معرض خطر فونا و فلورای وحشی طی بیانیه‌ای از توافق کشورهای ساحلی دریای خزر بر سر سهمیه صادراتی خاویار خود برای سال ۲۰۱۰ خبر داد. این توافق جدید که در جریان نشست در تهران حاصل شده است، به ممنوعیت تجارت بین‌المللی خاویار دریای خزر توسط این کشورها پایان می‌دهد. ■

خاویار غذایی بسیار گران‌قیمت و نادر است و در سراسر جهان طرفداران خاصی دارد. گفته می‌شود ریشه این کلمه فارسی و از کلمه «خاگ‌آور» به معنی «تخم‌ریز» است. خاویار در واقع تخم ماهیانی به نام استروژن است. این ماهیان به طور عمده سنگین‌وزن هستند و بیش از ۱۰۰ کیلوگرم وزن دارند و در دریای خزر زندگی می‌کنند.

ماهیان خاویاری از قدیمی‌ترین ماهیان جهان محسوب می‌شوند که قدمت آنها به چند صد میلیون سال، یعنی عصر ژوراسیک بازمی‌گردد، به همین دلیل این ماهیان را فسیل‌های زنده جهان می‌نامند. پنج گونه این ماهیان در دریای خزر زندگی می‌کنند. عمر هر ماهی خاویاری ممکن است به ۱۵۰ سال و طولش به شش متر برسد.

گونه‌های ممتاز این ماهیان به ترتیب عبارتند از: فیل‌ماهی، قره‌برون یا ماهی خاویاری ایران، ماهی خاویاری طلائی یا چالباش، ماهی شیپ و ماهی اوزن‌برون. ارزش ماهیان خاویاری نه به جهت گوشت آنها، بلکه به علت تخم آنهاست که به خاویار یا «مروارید سیاه» مشهور است. بر اساس تحقیقات انجام‌شده میزان فراوانی ماهیان خاویاری در دریای خزر در دو دهه قبل حدود ۹۰ الی ۱۰۰ میلیون عدد برآورد شده بود، ولی طی سال‌های اخیر میزان فراوانی آنها با ۶۵ درصد کاهش به حدود ۳۵ میلیون عدد رسیده است، به نحوی که بخش عمده ذخایر و منابع موجود، ماهیان جوان و بچه‌ماهیان هستند و سهم ماهیان بالغ به عنوان تولیدکننده خاویار برای انجام تکثیر بسیار اندک است.

بر اساس برآوردهای نهادهای بین‌المللی، صید غیرمجاز در بعضی از کشورهای حاشیه خزر بین هفت تا ده برابر صید قانونی است، به همین منظور یکی از اولویت‌های محور فعالیت‌های شیلاتی پنج کشور حوزه دریای خزر این است که ابتدا مقادیر کمی صید غیرمجاز را مشخص کنند و در مرحله بعد شبکه‌های قاچاق خاویار را شناسایی و نابود کنند.

معاهده بین‌المللی گونه‌های در معرض خطر (CITES) صادرات خاویار توسط کشورهای ساحلی دریای خزر را به مدت سه سال ممنوع اعلام کرده بود، علی‌رغم این موضوع گفته می‌شود این امر نیز نمی‌تواند تضمین مناسبی برای حفظ ذخایر ماهیان خاویاری دریای خزر باشد. وزیر کشاورزی قزاقستان اظهار کرد: ۱۵ سال طول می‌کشد تا جمعیت ماهیان خاویاری در دریای خزر به حالت قبل برگردد. از سوی دیگر گزارش تحقیقاتی ارائه شده در قزاقستان حاکی از این است که سطح برداشت از ماهیان خاویاری در دریای خزر چهار تا پنج برابر سطح جایگزینی آن است.

روزنامه دپلی‌تلگراف طی گزارشی در مورد وضعیت تولید خاویار دریای خزر نوشت: عرضه خاویار بلوگا بسیار کاهش یافته است و این وضعیت شاید بیش از یک دهه به طول بینجامد. نبود تعادل بین عرضه و تقاضا، سود سرشار صید غیرمجاز و عرضه خاویار به قیمت غیرواقعی آن و نبود نظارت جدی بر چگونگی عرضه آن موجب رونق قاچاق خاویار در سال‌های اخیر شده است. گردش مالی بازار غیرقانونی خاویار جهان سالانه مبلغی حدود ۵۰۰ میلیون پوند، معادل ۸۰۰ میلیارد تومان سودآوری داشته است. در حال حاضر بیش از ۹۰ درصد خاویاری که در فرانسه و غرب اروپا به فروش می‌رسد، از طریق غیرقانونی وارد این کشورها می‌شود.